

Η σημασία των δικαιικών και δεοντολογικών κανόνων στη διαχείριση της πληροφορίας στο σύγχρονο περιβάλλον των υπηρεσιών πληροφόρησης

Άννα-Μαρία Πισκοπάνη, Βασιλική Στακαντούνα, Λίλιαν Μήτρου

1. Διαχείριση της γνώσης και τα ατομικά δικαιώματα του χρήστη των βιβλιοθηκών

Οι βιβλιοθήκες και υπηρεσίες πληροφόρησης¹ δεν είναι απλά οι φορείς που διαχειρίζονται την καταγραμμένη γνώση. Συγκαταλέγονται στους φορείς που αναλαμβάνουν τη δημιουργία και διατήρηση ενός περιβάλλοντος που προάγει την πνευματική ελευθερία (ALA,2003:Questions and Answers on Privacy and Confidentiality²). Μια βιβλιοθήκη αποτελεί ένα περιβάλλον ελευθερίας, όταν παρέχει στο χρήστη τη δυνατότητα να γνωρίσει το πληροφοριακό υλικό της και ταυτόχρονα διασφαλίζει την ύπαρξη ενός χώρου, στο πλαίσιο του οποίου, μπορεί κάποιος να μελετήσει και να ερευνήσει χωρίς κανείς να τον κρίνει ή να τον παρακολουθεί.

Η εξασφάλιση περιβάλλοντος ελεύθερης πνευματικής αναζήτησης απαιτεί από τις βιβλιοθήκες να δημιουργήσουν το κατάλληλο πλαίσιο και να σεβαστούν και να προστατέψουν δυο βασικά δικαιώματα των χρηστών: Αρχικά οφείλουν να σεβαστούν και να διασφαλίσουν το δικαίωμα (πρόσβασης) στην πληροφόρηση. Ειδικότερα οφείλουν να μην θέτουν αδικαιολόγητους περιορισμούς στο γνωστικό υλικό και να διαχειρίζονται τη γνώση με τρόπο που να διευκολύνει την ελεύθερη πρόσβαση του χρήστη σε αυτή. Κατά συνέπεια η εφαρμογή των νέων τεχνολογιών στο περιβάλλον των βιβλιοθηκών, που αποτελεί το κύριο αντικείμενο αυτού του συνεδρίου, πρέπει να έχει ως κύριο στόχο την καλύτερη εξυπηρέτηση του χρήστη με τη δημιουργία νέων δυνατοτήτων αναζήτησης και πρόσβασης στη γνώση. Επίσης, οι βιβλιοθήκες οφείλουν να προστατεύουν το δικαίωμα ιδιωτικότητας του χρήστη. Οφείλουν, δηλαδή, να λαμβάνουν μέτρα που θα διασφαλίζουν ότι η αναζήτηση του χρήστη στο πληροφοριακό υλικό της βιβλιοθήκης δεν αποτελεί αντικείμενο καταγραφής και επεξεργασίας, ότι οι επιλογές του δεν κρίνονται από τρίτους και δεν πρόκειται να χρησιμοποιηθούν για σκοπούς άσχετους με τη λειτουργία της.

Σύμφωνα με τα παραπάνω η βιβλιοθήκη δεν νοείται αποκομμένη από το χρήστη της. Η διαχείριση της γνώσης και γενικότερα η λειτουργία της βιβλιοθήκης πρέπει να έχει ως κύριο γνώμονα τον χρήστη, τα δικαιώματά του και τις ιδιαίτερες ανάγκες αναζήτησης της γνώσης.

2. Δεοντολογικοί, νομικοί κανόνες και διαχείριση της γνώσης

Από την αρχή ότι οι βιβλιοθήκες για να εκπληρώσουν την κοινωνική τους αποστολή οφείλουν να διαχειρίζονται τη γνώση με άξονα τον άνθρωπο απορρέουν μια σειρά δεοντολογικών και νομικών υποχρεώσεων για τους επιστήμονες της πληροφόρησης.

Με τον όρο δεοντολογική ή ηθική υποχρέωση, που συναντάται στους περισσότερους κώδικες ηθικής και δεοντολογίας των επιστημόνων πληροφόρησης, νοείται η δέσμευση τους έναντι της κοινωνίας να τηρούν συγκεκριμένη συμπεριφορά, υπερασπίζοντας τις βασικές αξίες του επαγγελματικού τους χώρου (Rubin, 2000: 265-296). Μεταξύ των αξιών αυτών περιλαμβάνονται η αντίσταση στη λογοκρισία και η προστασία της ελευθερίας του στοχασμού, της ανοικτής, ελεύθερης και ισόνομης πρόσβασης στις πληροφορίες και της ιδιωτικότητας (Dole, 2000: 285-286).

¹ Εφεξής και για τους σκοπούς της παρούσας εισήγησης θα χρησιμοποιείται ο όρος βιβλιοθήκη

² ALA,(2003).Questions and Answers on Privacy and Confidentiality [τεκμήριο www, URL: <http://www.ala.org/ala/oif/statementspols/statementsif/interpretations/qandaonprivacyandconfidentiality.doc>] (Ημερομηνία πρόσβασης: 9/07/2005)

Οι προαναφερόμενες βασικές δεοντολογικές αρχές περιέχονται στην πλειοψηφία των κωδίκων δεοντολογίας των επαγγελματιών πληροφόρησης³. Ιδιαίτερο ενδιαφέρον παρουσιάζει ο κώδικας δεοντολογίας της γαλλικής Ένωσης Βιβλιοθηκονόμων⁴ και της Αμερικάνικης Ένωσης Βιβλιοθηκονόμων (ALA)⁵, στους οποίους υπογραμμίζεται: η σημασία των δικαιωμάτων πνευματικής ιδιοκτησίας, του υψηλού επιπέδου υπηρεσιών προς όλους τους χρήστες βιβλιοθηκών μέσω των κατάλληλα οργανωμένων πόρων, οι δίκαιες πολιτικές υπηρεσιών, η ισόνομη πρόσβαση στους πόρους και οι ακριβείς, αμερόληπτες και ευγενικές απαντήσεις σε όλα τα αιτήματα. Σημαντική υποχρέωση θεωρείται η διασφάλιση της εμπιστευτικότητας και της ιδιωτικότητας του χρήστη. Στα θεωρητικά κείμενα της ALA⁶ οι δυο έννοιες διακρίνονται. Με τον όρο εμπιστευτικότητα νοείται η υποχρέωση της βιβλιοθήκης να μην γνωστοποιεί σε τρίτους τα προσωπικά δεδομένα των χρηστών που έχει στη διάθεση της. Με τον όρο ιδιωτικότητα νοείται το δικαίωμα ανοιχτής αναζήτησης πληροφοριών χωρίς οι αναγνωστικές επιλογές του χρήστη να ελέγχονται ή να λογοκρίνονται.

Ο σεβασμός του δικαιώματος στην πληροφόρηση και του δικαιώματος ιδιωτικότητας των χρηστών δεν αποτελεί μόνο δεοντολογική υποχρέωση. Ταυτόχρονα αποτελεί και νομική υποχρέωση των βιβλιοθηκών και των βιβλιοθηκονόμων. Πιο συγκεκριμένα το δικαίωμα στην πληροφόρηση κατοχυρώνεται στο άρθρο 5 Α παρ. 1 του ελληνικού Συντάγματος⁷. Πρόκειται για το δικαίωμα αναζήτησης, συλλογής και λήψης πληροφοριών καθώς και το δικαίωμα πρόσβασης σε ένα πλουραλιστικό πλαίσιο πηγών πληροφόρησης. Το δικαίωμα αυτό περιορίζεται κατά το άρθρο 5Α παρ. 1 εδ. β' μόνο για λόγους εθνικής ασφάλειας, καταπολέμησης του εγκλήματος ή προστασίας δικαιωμάτων και συμφερόντων τρίτων. Σύμφωνα με την ερμηνεία του εν λόγω άρθρου, ο επιστήμονας της πληροφόρησης δεν μπορεί να περιορίσει αδικαιολόγητα το δικαίωμα του χρήστη να έχει πρόσβαση στο πληροφορικό υλικό μιας βιβλιοθήκης. Μόνο σε ειδικές περιπτώσεις που προβλέπονται από το δίκαιο π.χ. αν σε ένα έγγραφο αποκαλύπτονται ευαίσθητες πληροφορίες για ένα πρόσωπο που βρίσκεται εν ζωή, μπορεί ο βιβλιοθηκονόμος να αρνηθεί τη διάθεση του εγγράφου στο χρήστη. Η υποχρέωση των βιβλιοθηκών να εξασφαλίζουν στους χρήστες την πρόσβαση σε κάθε είδους γνώση και πληροφορία εξειδικεύεται και στον «Κανονισμό λειτουργίας Βιβλιοθηκών» (Υπουργική Απόφαση 8300/2003, ΦΕΚ Β' 1173).

Ο προαναφερόμενος Κανονισμός καθώς και τα άλλα νομικά κείμενα για τις βιβλιοθήκες⁸ δεν προβλέπουν υποχρέωση των επιστημόνων της πληροφόρησης να προστατεύουν τα προσωπικά δεδομένα των χρηστών. Το δικαίωμα προστασίας προσωπικών δεδομένων κατοχυρώνεται ρητά στο νέο άρθρο 9 Α του Σ 1975/1986/2001⁹. Ο νόμος 2472/1997 (ΦΕΚ Α' 50,)¹⁰ για την

³ Μια σειρά πρόσφατων και παλιότερων κωδίκων δεοντολογίας βιβλιοθηκονόμων βρίσκονται στο δικτυακό χώρο της IFLA (τεκμήριο www, URL <http://www.ifla.org/faife/>, ημερομηνία πρόσβασης 03.09.2005).

⁴ Ο γαλλικός κώδικας βρίσκεται επίσης στο δικτυακό χώρο της IFLA σε αγγλική μετάφραση και στο δικτυακό χώρο της Association des Bibliothécaires Français (ABS), 2003. The librarians' code of ethics [Διαθέσιμο στο <http://www.abf.asso.fr/> Ημερομηνία πρόσβασης 12/08/2005]

⁵ ALA, (1995). *Code of Ethics* [τεκμήριο www, URL: <http://www.ala.org/alaorg/oif/ethics.html>, ημερομηνία πρόσβασης: 09.09.2005]

⁶ Ενδεικτικά αναφέρουμε: *Guidelines for Developing a Library Privacy Policy*, pp1-28 [τεκμήριο www, URL: <http://www.ala.org/ala/oif/iftoolkits/toolkitsprivacy/guidelinesfordevelopingalibraryprivacypolicy/guidelinesprivacypolicy.htm>, ημερομηνία πρόσβασης: 09.07.2005]

⁷ Επίσης η πρόσβαση στις πληροφορίες της βιβλιοθήκης κατοχυρώνεται και στο άρθρο 16 Σ σύμφωνα με το οποίο η ελευθερία της επιστήμης και ειδικότερα η ελευθερία της πρόσβασης στα πορίσματα των ερευνών και γενικά στα δημοσίως προσιτά ερευνητικά στοιχεία.

⁸ Ν. 3149/2003 (ΦΕΚ Α' 141) «Εθνική βιβλιοθήκη, Δημόσιες βιβλιοθήκες και άλλες διατάξεις».

⁹ Σημαντικά διεθνή κείμενα για την προστασία προσωπικών δεδομένων που οδήγησαν στην θέσπιση του ελληνικού νόμου 2472/1997 είναι: η «Ευρωπαϊκή Σύμβαση 108/1981 για την

«προστασία του ατόμου από την επεξεργασία δεδομένων προσωπικού χαρακτήρα»¹¹ προβλέπει σειρά αρχών και κανόνων που οφείλουν να ακολουθούν οι «υπεύθυνοι επεξεργασίας» προσωπικών δεδομένων¹². Όταν για τους σκοπούς λειτουργίας μιας βιβλιοθήκης συλλέγονται πληροφορίες από τις οποίες προσδιορίζεται φυσικό πρόσωπο εν ζωή, τότε η βιβλιοθήκη θεωρείται από το νόμο ως «υπεύθυνος επεξεργασίας» και οι βιβλιοθηκονόμοι που συλλέγουν τα δεδομένα για λογαριασμό του πληροφοριακού οργανισμού χαρακτηρίζονται ως «εκτελούντες την επεξεργασία»¹³. Σύμφωνα με τον προαναφερόμενο νόμο, τόσο η βιβλιοθήκη όσο και οι βιβλιοθηκονόμοι υποχρεούνται να ακολουθούν ορισμένες αρχές και κανόνες κατά τη συλλογή, αρχειοθέτηση και γενικότερα επεξεργασία των προσωπικών δεδομένων¹⁴. Σε περίπτωση παραβίασης των αρχών αυτών μπορεί να επιβληθούν αστικές, διοικητικές και ποινικές κυρώσεις.

Στο πλαίσιο της παρούσας εισήγησης, δεν θα αναφερθούμε σε όλες τις δεοντολογικές και νομικές υποχρεώσεις των επιστημόνων της πληροφόρησης κατά την άσκηση του επαγγέλματος τους αλλά θα επικεντρωθούμε στην προβληματική της προστασίας προσωπικών δεδομένων στο χώρο των βιβλιοθηκών. Το ζήτημα της προστασίας των προσωπικών δεδομένων συνδέεται άρρηκτα με την ελευθερία της πληροφόρησης γιατί κανείς δεν μπορεί να αναζητεί τη γνώση, εάν θεωρεί ότι η πνευματική δραστηριότητά του παρακολουθείται ή καταγράφεται. Κατά συνέπεια η προστασία της ιδιωτικότητας διασφαλίζει και την ελευθερία πληροφόρησης.

3. Κίνδυνοι από την επεξεργασία και χρήση προσωπικών δεδομένων στις βιβλιοθήκες

Από τα πορίσματα σχετικών ερευνών προκύπτει ότι οι χρήστες των βιβλιοθηκών θεωρούν ότι η ιδιωτικότητά τους δεν απειλείται στο χώρο της βιβλιοθήκης¹⁵. Στην πραγματικότητα, αν και οι βιβλιοθήκες συλλέγουν και επεξεργάζονται προσωπικά δεδομένα για την ορθότερη και αποτελεσματικότερη διαχείριση των λειτουργιών τους, την ανάπτυξη των υπηρεσιών τους και εν

προστασία του ανθρώπου από την αυτοματοποιημένη επεξεργασία πληροφοριών προσωπικού χαρακτήρα» και η κοινοτική Οδηγία 95/46ΕΚ του Ευρωπαϊκού Κοινοβουλίου και του Συμβουλίου της 24^{ης} Οκτωβρίου 1995 «για την προστασία των φυσικών προσώπων έναντι της επεξεργασίας δεδομένων προσωπικού χαρακτήρα και για την ελεύθερη κυκλοφορία των δεδομένων αυτών».

¹⁰ Έχει τροποποιηθεί από τους νόμους 2819/2000 (ΦΕΚ Α' 84), 2915/2001 (ΦΕΚ Α' 109), 3051/2002 (ΦΕΚ Α' 220), 3156/2003 (ΦΕΚ Α' 157), 2774/1999 (ΦΕΚ Α' 287).

¹¹ Στον ιστότοπο της Αρχής Προστασίας Προσωπικών Δεδομένων (εφεξής Αρχή) υπάρχουν τα νομοθετικά κείμενα που αφορούν την προστασία προσωπικών δεδομένων <http://www.dpa.gr>

¹² Το άρθρο 2 στοιχ. ζ ν.2472/1997 ορίζει ότι «υπεύθυνος επεξεργασίας» νοείται οποιοσδήποτε καθορίζει τον σκοπό και τον τρόπο επεξεργασίας των δεδομένων προσωπικού χαρακτήρα, όπως φυσικό ή νομικό πρόσωπο, δημόσια αρχή ή υπηρεσία ή οποιοσδήποτε άλλος οργανισμός. Όταν ο σκοπός και ο τρόπος της επεξεργασίας καθορίζονται με διατάξεις νόμου ή κανονιστικές διατάξεις εθνικού ή κοινοτικού δικαίου, ο υπεύθυνος επεξεργασίας ή τα ειδικά κριτήρια βάσει των οποίων γίνεται η επιλογή του καθορίζονται αντίστοιχα από το εθνικό ή το κοινοτικό δίκαιο.

¹³ Το άρθρο 2 στοιχ. η ν.2472/1997 ορίζει ότι «εκτελών την επεξεργασία» νοείται οποιοσδήποτε επεξεργάζεται δεδομένα προσωπικού χαρακτήρα για λογαριασμό υπεύθυνου επεξεργασίας, όπως φυσικό ή νομικό πρόσωπο, δημόσια αρχή ή υπηρεσία ή οποιοσδήποτε άλλος οργανισμός.

¹⁴ Με τον όρο επεξεργασία νοείται η συλλογή, η καταχώριση, η οργάνωση, η διατήρηση ή αποθήκευση, η τροποποίηση, η εξαγωγή, η χρήση, η διαβίβαση, η διάδοση ή κάθε άλλης μορφής διάθεση, η συσχέτιση ή ο συνδυασμός, η διασύνδεση, η δέσμευση (κλειδώμα), η διαγραφή, η καταστροφή.» (άρθρο 2 στοιχ. δ ν.2472/1997).

¹⁵ Ενδεικτικά αναφέρουμε την σχετική έρευνα των Sturges P., Davies E., Dearnley J., Iliffe U., Oppenheim C. and Hardy R. στο πλαίσιο του προγράμματος «Privacy in the digital library environment» που διεξήχθη το 2002.

γίνει για την καλύτερη εξυπηρέτηση των χρηστών, σε μεγάλο ποσοστό δεν έχουν λάβει μέτρα για την προστασία των δικαιωμάτων των χρηστών.

Τα νέα επιτεύγματα της τεχνολογίας και κυρίως η έλευση και διάδοση του διαδικτύου, συνέβαλλαν στη σταδιακή αλλαγή της μορφής των βιβλιοθηκών, οι οποίες από συμβατικές γίνονται «υβριδικές» με τάσεις δημιουργίας όλο και περισσότερο αμιγώς ψηφιακών βιβλιοθηκών. Κυρίως, σηματοδότησαν την μετάβαση των βιβλιοθηκών από την περίοδο κατοχής της πληροφορίας σε μία νέα περίοδο, η οποία χαρακτηρίζεται από τις νέες δυνατότητες που προσφέρονται για πρόσβαση στην πληροφορία.

Στις συμβατικές βιβλιοθήκες η συλλογή και αρχειοθέτηση προσωπικών στοιχείων χρηστών είναι απαραίτητη για την υποστήριξη υπηρεσιών, όπως ο δανεισμός, ο διαδανεισμός και η επιλεκτική διάχυση πληροφοριών. Με την ενσωμάτωση των νέων τεχνολογιών στο έργο των βιβλιοθηκών αυξήθηκαν οι δυνατότητες συλλογής και επεξεργασίας προσωπικών δεδομένων: Η πρόσβαση στους ηλεκτρονικούς πόρους απαιτεί τον προσδιορισμό της ταυτότητας των χρηστών. Η παροχή υπηρεσιών ψηφιακών βιβλιοθηκών και η δημιουργία εξατομικευμένου και προσαρμοσμένου στις προτιμήσεις του χρήστη περιβάλλοντος απαιτούν τη συλλογή όλο και περισσότερων προσωπικών δεδομένων. Με τη βοήθεια της ψηφιακής τεχνολογίας, τα αρχεία συναλλαγών των βιβλιοθηκών γίνονται περισσότερα, πιο περιεκτικά και πιο εύχρηστα. Στο σημερινό ψηφιακό περιβάλλον πληροφόρησης οι καταγραφές των πράξεων και κινήσεων αυξάνονται συνεχώς και υπάρχει ευρύτερη και ευκολότερη πρόσβαση στα αρχεία απ' ό,τι στο συμβατικό περιβάλλον.

Από πρόσφατη έρευνα στις ελληνικές βιβλιοθήκες, προέκυψε ότι το 100% των βιβλιοθηκών που συμμετείχαν στην έρευνα (50 βιβλιοθήκες κυρίως Πανεπιστημιακές) δημιουργούν ηλεκτρονικά αρχεία με προσωπικά δεδομένα (Στρακαντούνα, 2005:113-125). Ειδικότερα πρόκειται για αρχεία με: α) στοιχεία μελών (χρηστών και προσωπικού) τα οποία σχετίζονται με τη διευκόλυνση λειτουργιών και διαδικασιών όπως της κυκλοφορίας υλικού, του διαδανεισμού μεταξύ βιβλιοθηκών, της χρήσης των ηλεκτρονικών πόρων και των βάσεων δεδομένων, β) αιτήματα μελών και εξωτερικών χρηστών για παροχή υπηρεσιών πληροφόρησης και ενημέρωσης καθώς και για παροχή υπηρεσιών “προστιθέμενης” αξίας (εξατομικευμένες υπηρεσίες, κ.α.), γ) στοιχεία μελών και προσωπικού τα οποία προκύπτουν από τη χρήση των εισερχόμενων και εξερχόμενων ηλεκτρονικών μηνυμάτων (e-mails), δ) καταγραφές των online αναζητήσεων και άλλων διαδικτυακών δραστηριοτήτων που πραγματοποιούνται από τα τερματικά του προσωπικού καθώς και τα τερματικά δημόσιας χρήσης, ε) στοιχεία προσωπικού για την εκπλήρωση οικονομικών και άλλων απαιτήσεων και τέλος στ) καταγραφές στοιχείων από τα αρχεία των συστημάτων επίβλεψης και διαχείρισης υλικού και εγκαταστάσεων. Όπως προκύπτει από τα παραπάνω, τα προσωπικά στοιχεία που συλλέγονται στο σύγχρονο περιβάλλον βιβλιοθηκών αφορούν δυο κατηγορίες προσώπων: α) τον χρήστη και β) το προσωπικό των βιβλιοθηκών.

Η συλλογή, αρχειοθέτηση και επεξεργασία σε ηλεκτρονική μορφή τόσο μεγάλου όγκου πληροφοριών που αφορούν τα πρόσωπα και τις γνωστικές επιλογές τους εγκυμονεί σοβαρούς κινδύνους. Οι κίνδυνοι αυτοί στο πλαίσιο των βιβλιοθηκών απορρέουν όχι μόνο από την επεξεργασία των αρχείων προσωπικών δεδομένων που δημιουργούν και διατηρούν οι ίδιες οι βιβλιοθήκες, αλλά και από τη δυνατότητα επεξεργασίας των αρχείων που δημιουργούνται από την πρόσβαση των χρηστών στους προσφερόμενους ηλεκτρονικούς πόρους και τις υπηρεσίες διαδικτύου. Η κατάλληλη επεξεργασία των αρχείων αυτών δίνει τη δυνατότητα να κατασκευαστεί μια “διαφανής” εικόνα των χρηστών, καθώς μπορεί να αποκαλύψει αξίες, πολιτικές και θρησκευτικές πεποιθήσεις, καταναλωτικές προτιμήσεις και ερευνητικά ενδιαφέροντα.

Ο κυριότερος κίνδυνος είναι να χρησιμοποιηθούν τα δεδομένα για σκοπό διαφορετικό από αυτό για τον οποίο αρχικά συλλέχθηκαν. Διατυπώνεται η άποψη (Sturges, 2002) ότι ο επαγγελματίας της πληροφόρησης δεν επαρκεί για να προστατεύσει τον χρήστη από προσβολές

που προέρχονται είτε από α) ιδιωτικούς φορείς που ασχολούνται με το ηλεκτρονικό εμπόριο και χρησιμοποιούν προσωπικές πληροφορίες για εμπορικούς σκοπούς είτε από δημόσιους φορείς που επιδιώκουν την πρόσβαση σε αρχεία που αποτυπώνουν τις επιλογές χρηστών με σκοπό να τα χρησιμοποιήσουν για λόγους εθνικής ασφάλειας ή εξιχνίασης εγκλημάτων. Στις αμερικανικές βιβλιοθήκες έχουν σημειωθεί πολλά παραδείγματα παραβίασης της ιδιωτικότητας χρηστών προκειμένου να εξιχνιαστεί ένα έγκλημα (Gardner, 2002). Ενδεικτικό παράδειγμα αποτελεί το αίτημα των αμερικάνικων αρχών σε βιβλιοθήκες για κοινοποίηση αρχείων με προσωπικές πληροφορίες και αναγνωστικές συνήθειες χρηστών με σκοπό να βρεθούν οι υπεύθυνοι για τις τρομοκρατικές επιθέσεις της 11^{ης} Σεπτεμβρίου (Estabrook, 2003).

Η συλλογή και επεξεργασία προσωπικών δεδομένων στις βιβλιοθήκες μπορεί να προσβάλει το δικαίωμα των υποκειμένων των δεδομένων να καθορίζουν ποιες από τις πληροφορίες που τα αφορούν θα περιέρχονται σε γνώση τρίτων και ποιοι θα είναι οι αποδέκτες αυτής της πληροφόρησης. Αν οι χρήστες του ψηφιακού περιβάλλοντος πληροφόρησης θεωρούν ότι η ιδιωτικότητά τους απειλείται θα περιορίσουν την πρόσβαση στο πληροφοριακό υλικό των βιβλιοθηκών προκειμένου να αυτοπροστατευτούν με αποτέλεσμα να πληγεί ανεπανόρθωτα η εμπιστοσύνη του κοινού στις βιβλιοθήκες. Οι βιβλιοθήκες δεν θα θεωρούνται πια περιβάλλον διαφύλαξης της ιδιωτικότητας και ελεύθερης αναζήτησης της γνώσης αλλά περιβάλλον που οι αναγνωστικές επιλογές θα κοινοποιούνται, θα ελέγχονται και θα κρίνονται από τρίτους. Ρόλος των βιβλιοθηκών και των επιστημόνων της πληροφόρησης είναι να αποτρέψουν αυτούς τους κινδύνους που θα αλλοιώσουν το παραδοσιακό χαρακτήρα των βιβλιοθηκών λαμβάνοντας ειδικά μέτρα προστασίας της ιδιωτικότητας.

4. Μέτρα προστασίας του δικαιώματος ιδιωτικότητας στις βιβλιοθήκες

Όπως ήδη επισημάνθηκε, παρά τους υπαρκτούς κινδύνους που εντείνονται με την εφαρμογή νέων τεχνολογιών στο περιβάλλον των βιβλιοθηκών, η συντριπτική πλειοψηφία των ελληνικών βιβλιοθηκών δεν έχει θεσπίσει πολιτική προστασίας προσωπικών δεδομένων. Σε αντίθεση με την καθυστέρηση που παρατηρείται σε εθνικό επίπεδο, αρκετές βιβλιοθήκες του εξωτερικού αντέδρασαν και υιοθέτησαν μέτρα προστασίας. Η αναμφισβήτητη διάθεση των ελλήνων επαγγελματιών του χώρου να προστατεύσουν τα δικαιώματα του χρήστη δεν επαρκεί. Απαιτείται ενημέρωση και ευαισθητοποίηση των επιστημόνων της πληροφόρησης σχετικά με τους κινδύνους και τους τρόπους που μπορούν να προστατέψουν τους χρήστες τους από παραβιάσεις της ιδιωτικότητας τους. Ταυτόχρονα απαιτείται και ευαισθητοποίηση των χρηστών προκειμένου να αυτοπροστατευτούν. Γι' αυτό είναι αναγκαία η θέσπιση πολιτικών προστασίας προσωπικών δεδομένων στις βιβλιοθήκες και η υιοθέτηση κωδίκων δεοντολογίας.

4.1. Πολιτική προστασίας προσωπικών δεδομένων

Από τη θεωρία (Lee, Ya Ching, 2003: 2) υποστηρίζεται ότι οι βιβλιοθήκες, κυρίως οι ψηφιακές, θα πρέπει να έχουν πολιτική προστασίας προσωπικών δεδομένων. Με τον όρο «πολιτική προστασίας» νοείται η εκπόνηση και οργάνωση των μέτρων (οδηγιών, κανόνων και διαδικασιών) που λαμβάνει ένας οργανισμός για να προστατεύσει ένα δικαίωμα και περαιτέρω η ανακοίνωση των μέτρων αυτών. Στην προκειμένη περίπτωση, σκοπός υιοθέτησης πολιτικής είναι η προστασία του δικαιώματος ιδιωτικότητας των χρηστών βιβλιοθηκών. Στις πολιτικές προστασίας ενσωματώνονται οι πρακτικές που πρέπει να ακολουθούνται, ως ένα είδος ενδεδειγμένης συμπεριφοράς και παρέχονται οδηγίες προς το προσωπικό και τους χρήστες για την ορθή (σύννομη) διαχείριση των προσωπικών δεδομένων που συλλέγουν, αρχειοθετούν και διατηρούν.

Ίδιως σε χώρες χωρίς (γενική) νομοθεσία για την προστασία προσωπικών δεδομένων, όπως για παράδειγμα στην Αμερική, οι πολιτικές ιδιωτικότητας διαδραματίζουν σπουδαίο ρόλο, κυρίως

όπου έχουν σημειωθεί πολλές περιπτώσεις παραβίασης της ιδιωτικότητας στο χώρο των βιβλιοθηκών. Μέσω των πολιτικών ιδιωτικότητας κοινοποιείται η δέσμευση των βιβλιοθηκών για προστασία των προσωπικών δεδομένων, ενημερώνονται οι χρήστες για τον τρόπο, με τον οποίο τα προσωπικά δεδομένα χρησιμοποιούνται και εξηγούνται οι περιστάσεις, υπό τις οποίες αυτά κοινοποιούνται. Με τον τρόπο αυτό αναγνωρίζεται το δικαίωμα των χρηστών να γνωρίζουν ποιες πολιτικές και διαδικασίες ισχύουν και να ενημερωθούν για τον σκοπό της συλλογής, επεξεργασίας και αρχειοθέτησης των προσωπικών δεδομένων τους καθώς και τις ενέργειες στις οποίες μπορούν να προβούν για να προστατέψουν την ιδιωτικότητά τους (Neuhaus, 2003:35). Κατά συνέπεια οι πολιτικές ιδιωτικότητας έχουν σημαντική επίδραση στον τρόπο, με τον οποίο οι βιβλιοθήκες αξιολογούνται από τους αποδέκτες των υπηρεσιών τους.

Σε παγκόσμιο επίπεδο πολλοί οργανισμοί πληροφόρησης, κυρίως εθνικές και πανεπιστημιακές βιβλιοθήκες, συντάσσουν γραπτές πολιτικές ιδιωτικότητας¹⁶. Επίσης επαγγελματικές ενώσεις, όπως η IFLA και η ALA, διαδραματίζουν ενεργό ρόλο στην ανάπτυξη πολιτικών προστασίας και στην καθοδήγηση των μελών τους για την αντιμετώπιση συναφών ζητημάτων. Η ALA ήδη από το 1991 δημοσιεύει έγγραφο σχετικά με την ιδιωτικότητα όπως για παράδειγμα το «Policy Concerning Confidentiality of Personally Identifiable Information about Library»¹⁷, καθώς και τη Διακήρυξη των Δικαιωμάτων των Βιβλιοθηκών «Library Bill of rights»¹⁸, παρέχοντας εξειδικευμένες οδηγίες προς τους επαγγελματίες του κλάδου.

Κύρια αρχή αυτών των πολιτικών είναι ότι κάθε βιβλιοθήκη κατά τη διαμόρφωση της πολιτικής της οφείλει να λαμβάνει υπόψη της τις ανάγκες της κοινότητάς και του περιβάλλοντος στο οποίο λειτουργεί και να αναγνωρίζει σε όλους τους χρήστες, ανεξαρτήτως φύλου, ηλικίας, προέλευσης ίσα δικαιώματα στην εμπιστευτικότητα και την ιδιωτικότητα (Gorman, 2001:8). Δύο χαρακτηριστικές οδηγίες ανάπτυξης πολιτικής ιδιωτικότητας αποτελούν οι οδηγίες της ALA «Guidelines for Developing a Library Privacy Policy» και του προγράμματος “Privacy in the digital library environment” (Sturges P., Davies E, 2002).

4.2. Κώδικες επαγγελματικής δεοντολογίας

Οι κώδικες ηθικής για τους βιβλιοθηκονόμους είναι σχετικά πρόσφατο φαινόμενο καθώς οι περισσότεροι καθιερώθηκαν μετά το δεύτερο μισό του 20ου αιώνα, με εξαίρεση τον αρχαιότερο που δημοσιεύεται από την ALA το 1938 (Vaagan, 2002: 334). Στον αιώνα της ψηφιακής τεχνολογίας η επαγγελματική ηθική των επιστημόνων πληροφόρησης θεωρείται επίκαιρο και σημαντικό θέμα κυρίως

¹⁶Ενδεικτικές είναι οι περιπτώσεις πολιτικών προστασίας σε βιβλιοθήκες της Αγγλίας, οι οποίες στηρίζονται στη βρετανική νομοθεσία προστασίας προσωπικών δεδομένων και είναι εναρμονισμένες με την κοινοτική Οδηγία. Μεταξύ αυτών οι περιπτώσεις της εθνικής βιβλιοθήκης της Ουαλίας (LLGC-NLW Data protection policy, 2001) LLGC-NLW (2001), *Data protection policy*, pp 1-7

[τεκμήριο www, URL : http://www.llgc.org.uk/gwyb/dpa/dp_policy.pdf, ημερομηνία πρόσβασης: 11.09.2005] καθώς και του Πανεπιστημίου Kent (Kent, Data protection policy) University of Kent at Canterbury, *Data protection Act 1998. code of practice* pp 1-17 [τεκμήριο www, URL : <http://www.kent.ac.uk/data-protection/Forms/DPA.BOOKLET.pdf>, ημερομηνία πρόσβασης 08.09.2005]

¹⁷ ALA, 1991. *Policy Concerning Confidentiality of Personally Identifiable Information about Library User* [τεκμήριο www, URL : <http://www.ala.org/Template.cfm?Section=otherpolicies&Template=/ContentManagement/ContentDisplay.cfm&ContentID=13087>, ημερομηνία πρόσβασης: 09.07.2005]

¹⁸ ALA, 1996. *Library Bill of Rights* [τεκμήριο www, URL : <http://www.ala.org/ala/oif/statementspols/statementsif/librarybillrights.htm>, ημερομηνία πρόσβασης: 07.09.2005]

λόγω των νέων κινδύνων για την προστασία των προσωπικών δεδομένων και της πνευματικής ιδιοκτησίας. Οι νέοι κώδικες δεοντολογίας εξειδικεύονται σε επιμέρους ζητήματα, προτείνουν πρακτικές που διευκολύνουν τη ροή πληροφοριών και ιδεών, προστατεύουν και προωθούν τα δικαιώματα κάθε ατόμου στη ελεύθερη και ίση πρόσβαση στις πηγές πληροφοριών.

4.2.1. Ρύθμιση, Αυτορρύθμιση και Συρρύθμιση

Οι κώδικες δεοντολογίας θεωρούνται ως κλασική μορφή επαγγελματικής αυτορρύθμισης¹⁹. Με τον όρο “αυτορρύθμιση” νοείται η υιοθέτηση κανόνων και δεσμεύσεων που παράγονται εθελοντικά και γίνονται αποδεκτοί απ’ όλους τους συμμετέχοντες ενός λειτουργήματος (Μήτρου, 2002:51)²⁰. Αν και ο όρος παραπέμπει στην κανονιστική αυτονόμηση της κοινωνίας (Παπαχρίστου, 2005:16), οι περισσότερες εκφάνσεις αυτορρύθμισης θεσπίζονται με την κρατική υποκίνηση, υποστήριξη ή ακόμα και παρέμβαση. Γι’ αυτό ορθά υποστηρίζεται ότι πλέον υπάρχει σύγκλιση μεταξύ δικαίου και επαγγελματικής αυτορρύθμισης (Παπακωνσταντίνου, 2005:51).

Η πιο διαδεδομένη μορφή της αυτορρύθμισης στους επαγγελματικούς κλάδους είναι οι κώδικες δεοντολογίας. Οι κυριότερες διαφορές ανάμεσα στους κανόνες δεοντολογίας που περιέχουν οι κώδικες και τους δικαιικούς κανόνες είναι η νομιμοποίηση και η δεσμευτικότητα. Οι κανόνες δεοντολογίας δεν έχουν επαρκή νομιμοποίηση, καθώς θεσπίζονται από ιδιώτες επαγγελματίες, οι οποίοι μεριμνούν κυρίως για τα συμφέροντα της επαγγελματικού κλάδου που ανήκουν. Επίσης δεν θεωρούνται νομικά δεσμευτικά κείμενα είτε επειδή δεν περιέχουν κυρώσεις αλλά μόνο διακηρυκτικές αρχές είτε επειδή συχνά η επαγγελματική ένωση που θέσπισε κώδικα με κυρώσεις δεν διαθέτει κυρωτικούς μηχανισμούς και δεν μπορεί να τις επιβάλλει. Κατ’ εξαίρεση είναι δυνατό οι κανόνες δεοντολογίας να αποτελούν νομικά δεσμευτικά κείμενα, όταν αφομοιώνονται ως κώδικες από το κρατικό δίκαιο με μορφή διατάγματος ή νόμου. Αντίθετα οι νομικοί κανόνες έχουν δημοκρατική νομιμοποίηση καθώς θεσπίζονται από δημοκρατικά εκλεγμένο κοινοβούλιο που του έχει ανατεθεί ο ρόλος θέσπισης κανόνων και επίταξης δικαιωμάτων από το εκλογικό σώμα. Επίσης έχουν νομική δεσμευτικότητα καθώς σε περίπτωση παραβίασης τους επιβάλλονται κατά περίπτωση αστικές, διοικητικές και ποινικές κυρώσεις από τα αρμόδια δικαστήρια, ανεξάρτητες/ρυθμιστικές αρχές ή άλλες δημόσιες αρχές.

Μια επαγγελματική ένωση ή ένας πληροφοριακός οργανισμός, όπως η Ένωση Ελλήνων Βιβλιοθηκονόμων και Επιστημόνων Πληροφόρησης, μπορεί να θεσπίσει κανόνες δεοντολογίας που να ρυθμίζουν τις σχέσεις μεταξύ επιστημόνων πληροφόρησης και χρηστών βιβλιοθηκών, όπως για παράδειγμα την υποχρέωση αλληλοσεβασμού και συνεργασίας. Ένα ζήτημα που τίθεται είναι, εάν ο εν λόγω οργανισμός ή η ένωση μπορεί να θεσπίσει κανόνες για την προστασία των δικαιωμάτων των χρηστών βιβλιοθηκών. Για τη δυνατότητα αυτή εκφράζονται σοβαρές επιφυλάξεις από τη θεωρία, με κυριότερο επιχείρημα ότι η κοινωνία έχει αναθέσει τις αξιολογήσεις για τα ατομικά δικαιώματα στην πολιτεία και όχι στους επαγγελματικούς κλάδους.

¹⁹ Στη διεθνή και ελληνική βιβλιογραφία υπάρχει σύγχυση των εννοιών δεοντολογία και αυτορρύθμιση. Οι δυο έννοιες είναι συγγενικές αλλά δεν ταυτίζονται. Η αυτορρύθμιση συνδέεται στενότερα με την θέσπιση και υιοθέτηση κανόνων με επιλογή μιας επαγγελματικής ένωσης να αυτοδεσμευτεί κοινοποιώντας ένα σύνολο κανόνων ενώ η δεοντολογία θεωρείται ως η υποχρέωση τήρησης κανόνων που πηγάζουν από σαφείς επιταγές είτε ηθικές είτε νομικές (Ανθόπουλος Χ. 1999: 436).

²⁰ Άλλοι ορισμοί της αυτορρύθμισης που προτείνονται από τη ξένη βιβλιογραφία «self regulation norms are legal rules voluntarily created by a group of persons or their representatives from a particular sector of activities accessible to them and therefore susceptible to be known by them and subject to sanctions in case of non-compliance» (Lerouge, 2002 :198).

Τα θέματα των ατομικών δικαιωμάτων αποτελούν πολιτειακούς στόχους για την ρύθμιση των οποίων είναι απαραίτητη η κανονιστική επέμβαση του δικαίου και δεν επαρκούν οι δεοντολογικοί κανόνες (Μάλλιος, 2004:39).

Ειδικά για την προστασία των προσωπικών δεδομένων σημειώνεται ότι η ιστορία της προστασίας των προσωπικών δεδομένων είναι η ιστορία της συνεχούς απόρριψης του αιτήματος να καθορίζουν οι υπεύθυνοι της επεξεργασίας τους κανόνες (Σημίτης:4). Γι' αυτό, όπως αναλύσαμε παραπάνω, το δίκαιο έχει θεσπίσει ειδικούς νομικούς κανόνες και αρχές. Οι βιβλιοθήκες δεσμεύονται από αυτούς τους κανόνες κατά τη συλλογή και επεξεργασία προσωπικών δεδομένων και σε περίπτωση παραβίασης των κανόνων αυτών οι υπεύθυνοι θα υποστούν τις προβλεπόμενες διοικητικές και ποινικές κυρώσεις. Το εύλογο ερώτημα που τίθεται αφορά τη χρησιμότητα ενός κώδικα δεοντολογίας για την προστασία των προσωπικών δεδομένων των χρηστών των βιβλιοθηκών, αφού υπάρχουν δικαιοί κανόνες που ρυθμίζουν την προστασία των προσωπικών δεδομένων. Η απάντηση σε αυτό το ερώτημα παρέχεται από την ίδια τη φύση του δικαίου προστασίας προσωπικών δεδομένων. Το δίκαιο προσωπικών δεδομένων αποτελεί ένα πολύπλοκο σύστημα αρχών, εγγυήσεων και ευέλικτων κανόνων. Για να εφαρμοστούν οι κανόνες απαιτούν την εξειδίκευσή τους. Το δίκαιο θέτει τις αρχές και κάθε επαγγελματικός κλάδος συγκεκριμενοποιεί τις νομοθετικές επιταγές. Ειδικότερα οι επιστήμονες της πληροφόρησης λόγω της εξειδίκευσης, της πείρας τους, της στενότερης σχέσης τους με το αντικείμενο και της επαφής τους με τις τεχνολογικές εξελίξεις στον τομέα της διαχείρισης γνώσης, κρίνονται ως οι πλέον κατάλληλοι για να προβλέψουν τους κινδύνους για τους χρήστες και να τους αποτρέψουν. Επίσης σε μεγάλο βαθμό η αποτελεσματική προστασία του δικαιώματος ιδιωτικότητας των χρηστών βιβλιοθηκών εξαρτάται από τη γνώση της ανάγκης προστασίας και την ευαισθητοποίηση των επιστημόνων της πληροφόρησης. Η αναγκαιότητα και χρησιμότητα των κωδικών σημειώνεται και από τον εθνικό²¹ και κοινοτικό νομοθέτη που αναθέτει στην Αρχή Προστασίας Προσωπικών Δεδομένων να παρακινεί τις επαγγελματικές ενώσεις για την θέσπιση κανόνων δεοντολογίας²².

Ουσιαστικά από το νομοθέτη (εθνικό και κοινοτικό) ενθαρρύνεται ένα νέο μοντέλο ρύθμισης που στέκεται ανάμεσα στη δικαιοική ρύθμιση και την αυτορρύθμιση. Πρόκειται για το μοντέλο της συρρύθμισης²³. Η συρρύθμιση αφορά την εισαγωγή και υιοθέτηση διαδικασιών διαβούλευσης με ενδιαφερόμενους αλλά και με ειδικούς (Μήτρου,2005:96). Το ρυθμιστικό αυτό μοντέλο ακολουθείται στις περισσότερες πρόσφατες προσπάθειες δημιουργίας κωδικών δεοντολογίας. Μεταξύ αυτών συμπεριλαμβάνεται και η δημιουργία του "Data protection Code of Practice for the Higher and Further Education Sectors η οποία υλοποιήθηκε με την υποστήριξη της Joint Information Systems Committee ASSIST. (JISC, 2002²⁴). Ο κώδικας της JISC για τους τομείς της εκπαίδευσης αποτελεί μία εξαιρετική προσπάθεια κωδικοποίησης των ζητημάτων προστασίας

²¹ Το άρθρο 19 παρ.1 στοιχ β 2472/1997 ορίζει ότι η Αρχή καλεί και επικουρεί τα επαγγελματικά σωματεία και τις λοιπές ενώσεις φυσικών ή νομικών προσώπων που διατηρούν αρχεία δεδομένων προσωπικού χαρακτήρα στην κατάρτιση κωδικών δεοντολογίας για την αποτελεσματικότερη προστασία της ιδιωτικής ζωής και των εν γένει δικαιωμάτων και θεμελιωδών ελευθεριών των φυσικών προσώπων στον τομέα της δραστηριότητάς τους.

²² Επίσης η Αρχή εποπτεύει εκδίδει οδηγίες για την εφαρμογή του ν.2472/1997 στο πλαίσιο των βιβλιοθηκών όπως η Οδηγία 115/2001.

²³ Ένας συγγενικός όρος που χρησιμοποιείται από τη θεωρία είναι η ρυθμιζόμενη αυτορρύθμιση. Πρόκειται για η κρατική ρύθμιση δεν συνυπάρχει με την αυτορρύθμιση αλλά ορίζει βασικές αρχές και προδιαγραφές που λειτουργούν σαν βάσεις για την ανάπτυξη αυτορρύθμισης και κανονιστικών τεχνικών που συνδέονται με αυτή (Μήτρου,2005:96).

²⁴ JISC (2002), Data Protection Code of Practice for the HE and FE Sections [τεκμήριο [www](http://www.jisclegal.ac.uk/dataprotection/DataProtectionLinks.htm), URL <http://www.jisclegal.ac.uk/dataprotection/DataProtectionLinks.htm>, ημερομηνία πρόσβασης: 19/9/2005]

προσωπικών δεδομένων που προκύπτουν στα εκπαιδευτικά ιδρύματα. Επίσης, το Advisory Committee on Access to Information Systems and Services (ACAISS), της Society of College, National and University Libraries (SCONUL) έχει συντάξει και δημοσιεύσει ένα οδηγό στον οποίο αναφέρονται οι πρακτικές προστασίας που χρησιμοποιούνται σε πολλά Βρετανικά πανεπιστήμια. Η συμβολή του είναι ιδιαίτερα σημαντική καθώς παρέχει λίστες ενδεδειγμένων ενεργειών για την αντιμετώπιση θεμάτων προστασίας προσωπικών δεδομένων (Sconul, 2002: 1-6).

4.2.2. Κώδικας δεοντολογίας προστασίας προσωπικών δεδομένων σε βιβλιοθήκες

Με βάση τις διεθνείς εξελίξεις στους κώδικες επαγγελματικής δεοντολογίας των επιστημόνων της πληροφόρησης τίθεται το ερώτημα, εάν η Ένωση Ελλήνων Βιβλιοθηκονόμων και Επιστημόνων Πληροφόρησης θα πρέπει να αναθεωρήσει τον κώδικα δεοντολογίας της, ώστε να συμπεριλάβει την εισαγωγή διατάξεων προστασίας ιδιωτικότητας και προσωπικών δεδομένων. Ένα περαιτέρω ερώτημα είναι εάν οφείλει, σε συνεργασία με αντίστοιχες ευρωπαϊκές ενώσεις, να θέσει τα θεμέλια για τη δημιουργία πολιτικών προστασίας προσωπικών δεδομένων, σύμφωνων και σύμφωνα προς τα συμφέροντα των χρηστών και βιβλιοθηκών.

Στην παρούσα εισήγηση προτείνεται η δημιουργία κώδικα προστασίας προσωπικών δεδομένων βιβλιοθηκών και υπηρεσιών πληροφόρησης. Το κανονιστικό μοντέλο της συρρύθμισης ακολουθείται σε αυτή την απόπειρα δημιουργίας ενός κώδικα δεοντολογίας (Στρακαντούνα, 2005:126-140)²⁵. Στην πρόταση αυτή η φύση των προτεινόμενων κανόνων είναι διττή. Πρόκειται για κανόνες με δεσμευτικό και κυρωτικό χαρακτήρα, που εξειδικεύουν τον ισχύοντα νόμο προστασίας προσωπικών δεδομένων, που προβλέπει ρητές κυρώσεις σε περίπτωση παραβίασης του. Κατά συνέπεια οι βιβλιοθήκες και οι επιστήμονες της πληροφόρησης έχουν νομική υποχρέωση να τους ακολουθήσουν. Ταυτόχρονα πρόκειται για απλοποιημένους κανόνες με σαφείς οδηγίες για την επεξεργασία προσωπικών δεδομένων στο χώρο των βιβλιοθηκών, που προσομοιάζουν με τους δεοντολογικούς κανόνες.

Στον κώδικα επιχειρείται η εξειδίκευση των ρυθμιστικών κανόνων του ισχύοντος εθνικού δικαίου περί προστασίας δεδομένων προσωπικού χαρακτήρα και η προσαρμογή τους στο πλαίσιο των βιβλιοθηκών. Στις διατάξεις του περιλαμβάνονται: α) οι ορισμοί των χρησιμοποιούμενων όρων με εξειδίκευση των αόριστων νομικών εννοιών και προσαρμογή τους στο συγκεκριμένο πλαίσιο, β) οι αρχές προστασίας δεδομένων προσωπικού χαρακτήρα που πρέπει να υιοθετούν οι επιστήμονες της πληροφόρησης κατά την επεξεργασία των δεδομένων, γ) οι γενικές και ειδικές υποχρεώσεις και απαιτήσεις της βιβλιοθήκης έναντι των υποκειμένων των δεδομένων και τέλος τα δικαιώματα και οι υποχρεώσεις που αναγνωρίζονται στα υποκείμενα των δεδομένων. Συνοπτικά ο κώδικας προβλέπει ότι τα ζητήματα προστασίας προσωπικών δεδομένων και άρα η ανάγκη ρύθμισης της επεξεργασίας τους ανακύπτουν, όταν οι βιβλιοθήκες συλλέγουν δεδομένα προσωπικού χαρακτήρα. Πρόκειται για: α) δεδομένα που χρησιμοποιούνται για τον προσδιορισμό της ταυτότητας ενός προσώπου, β) δεδομένα που αφορούν ένα εν ζωή άτομο, το οποίο μπορεί να προσδιοριστεί είτε από τα ίδια τα δεδομένα, είτε από το συνδυασμό αυτών με άλλες πληροφορίες που κατέχει ή είναι πιθανό να έχει στην κατοχή του ο υπεύθυνος επεξεργασίας, γ) δεδομένα που αποτελούν μέρος του συστήματος αρχειοθέτησης της βιβλιοθήκης, τα οποία συλλέγονται και τηρούνται με σκοπό την επεξεργασία, από αυτοματοποιημένα ή μη συστήματα. Εκτός από τις πληροφορίες σε έγγραφη ή ηλεκτρονική μορφή συμπεριλαμβάνονται φωτογραφίες, φωνητικές καταγραφές, καταγραφές video καθώς και δεδομένα που περιέχουν μια έκφραση άποψης σχετικά με ένα συγκεκριμένο άτομο.

²⁵ Το κείμενο του κώδικα βρίσκεται στο δικτυακό χώρο του Εργαστηρίου ψηφιακών βιβλιοθηκών και ηλεκτρονικής δημοσίευσης του Τμήματος Αρχιαιολογίας Βιβλιοθηκονομίας του Ιονίου Πανεπιστημίου <http://dlib.ionio.gr/mtheses/vstrakan.doc> σελ. 146-147.

Σύμφωνα με τον κώδικα και το νόμο, οι αρχές που πρέπει να ακολουθούνται, όταν συλλέγονται τα προαναφερόμενα δεδομένα, είναι οι ακόλουθες. Δεν πρέπει να συλλέγονται προσωπικά δεδομένα σε αναγνωρίσιμη μορφή (το email θεωρείται προσωπικό δεδομένο), εάν δεν είναι απολύτως αναγκαία για την εξυπηρέτηση ενός σκοπού της βιβλιοθήκης. Τα στοιχεία αυτά δεν πρέπει να διατηρούνται για χρονικό διάστημα μεγαλύτερο από αυτό που είναι αναγκαίο για την εκπλήρωση του σκοπού που συλλέχθηκαν, εκτός εάν ανωνυμοποιηθούν. Η ποσότητα και η ποιότητα των δεδομένων που συλλέγονται πρέπει να είναι αντίστοιχη των υπηρεσιών που επιθυμεί να απολαμβάνει ο χρήστης. Προϋπόθεση νομιμότητας της συλλογής προσωπικών δεδομένων αποτελεί η συγκατάθεση του χρήστη. Ειδικά για τη συλλογή ευαίσθητων ή συγκατάθεση πρέπει να έχει δοθεί εκ των προτέρων αφού ο χρήστης έχει ενημερωθεί πλήρως για τους σκοπούς επεξεργασίας των δεδομένων του. Επίσης, τα στοιχεία που συλλέγονται πρέπει να είναι ακριβή και να μη χρησιμοποιούνται για σκοπούς άσχετους με τον αρχικό σκοπό συλλογής και επεξεργασίας. Όταν μια βιβλιοθήκη συλλέγει προσωπικά δεδομένα και δημιουργεί σχετικά αρχεία έχει υποχρέωση να γνωστοποιήσει την ύπαρξή τους στην Αρχή Προστασίας Προσωπικών Δεδομένων. Επίσης οφείλει να παρέχει τα κατάλληλα οργανωτικά και τεχνικά μέτρα ασφάλειας των στοιχείων αυτών από παράνομη πρόσβαση τρίτων. Στις υποχρεώσεις της βιβλιοθήκης ανήκει και η υποχρέωση ενημέρωσης των υποκειμένων των δεδομένων για τα δικαιώματά τους καθώς και η παροχή των κατάλληλων συνθηκών για να τα ασκήσουν. Αυτά τα δικαιώματα αφορούν την ενημέρωσή τους για την ύπαρξη αρχείου, τη δυνατότητα πρόσβασης στο αρχείο, τη δυνατότητα διαγραφής ή διόρθωσης των στοιχείων, τη δυνατότητα αντίρρησης και τη δυνατότητα προσωρινής δικαστικής προστασίας. Τέλος στις διατάξεις του κώδικα συμπεριλαμβάνονται οι γενικές και ειδικές υποχρεώσεις προσωπικού και χρηστών και γίνεται προσπάθεια ρύθμισης ζητημάτων που απορρέουν από την πρόσβαση τρίτων στα αρχεία προσωπικών δεδομένων, από τη διασύνδεση των αρχείων αυτών καθώς και ζητημάτων που σχετίζονται με τη διατήρηση και κοινοποίηση των δεδομένων.

5. Επίλογος

Οι πολιτικές και κώδικες δεοντολογίας δεν αποτελούν υπενθύμιση δυσάρεστων υποχρεώσεων ή έμμεση επιβολή των δικαιικών κανόνων. Κυρίως συνιστούν προληπτικά μέσα προστασίας δυο θεμελιωδών δικαιωμάτων: της ιδιωτικότητας και της πρόσβασης στη γνώση. Ταυτόχρονα αποτελούν μέσο αυτοπροστασίας του επαγγελματικού κλάδου των επιστημόνων της πληροφόρησης και του ίδιου του περιβάλλοντος της βιβλιοθήκης. Ένας κώδικας προστασίας προσωπικών δεδομένων στο χώρο των βιβλιοθηκών θα αποτελέσει αφορμή γόνιμης συνεργασίας μεταξύ επιστημόνων της πληροφόρησης και νομοθέτη καθώς και αφορμή για την έναρξη της συζήτησης για τη θέση των επαγγελματιών πληροφόρησης απέναντι στις νέες προκλήσεις της κοινωνίας της πληροφορίας.

Βιβλιογραφία

1. Ανθόπουλος Χ. “Η αυτορρύθμιση των μέσων πληροφόρησης: γενικές όψεις” *Το Σύνταγμα*, 1999, 435 – 486.
2. Blume, P., “Danish data protection with respect to law libraries”, *International Journal of Legal Information*, 31 (4), 2003, 452-461.
3. Lee, Ya Ching, “Will self-regulation work in protecting on line privacy”, *Online Information Review*, 27 (4), 2003, 276-287.
4. Dole V. W, Hurych M. J and Koehler C. W., “Values for librarians in the information age: an expanded examination”, *Library Management*, 21 (6), 2000, 285-297.
5. Estabrook Leigh S et. al, (2003), "Public Libraries' Response to the Events of September 11th." [τεκμήριο www, URL: <http://irc.lis.uiuc.edu/web/911.html>, ημερομηνία πρόσβασης: 01.09.2005].

6. Gardner C., “Fact act or fiction: privacy in American Libraries” Proceedings of 12th Conference of Freedoms and Privacy, 2002, 1-5 [τεκμήριο [www](http://www.cfp2002.org/proceedings/proceedings/gardner.pdf), URL: <http://www.cfp2002.org/proceedings/proceedings/gardner.pdf>, ημερομηνία πρόσβασης: 01.09.2005].
7. ημερομηνία πρόσβασης: 01.09.2005].
8. Gorman M., “Privacy in the Digital environment—issues for libraries”:67th IFLA Council and General Conference, 2001 [τεκμήριο [www](http://www.ifla.org/IV/ifla67/papers/145-083e.pdf), URL: <http://www.ifla.org/IV/ifla67/papers/145-083e.pdf>, ημερομηνία πρόσβασης: 09.09.2005].
9. Lerouge J.F, “Internet effective rules: the role of Self-Regulation ”, *The EDI Law Review* (8), 2002, 197–207.
10. Μάλλιος Ευάγ., Το ανθρώπινο γονιδίωμα, γενετική έρευνα και προστασία των ανθρωπίνων δικαιωμάτων, Αθήνα – Κομοτηνή, εκδόσεις Σάκκουλα, 2004.
11. Μήτρου, Λ., *Το δίκαιο στην κοινωνία της πληροφορίας*, Αθήνα-Θεσσαλονίκη, Εκδόσεις Σάκκουλα, 2002.
12. Μήτρου, Λ., (Αυτο)ρύθμιση στον Κυβερνοχώρο στο συλλογικό τόμο «Αυτορρύθμιση» Παπαχρίστου Θ., Βερναδάκης Χ., Καμτσίδου Ι., Μανωλάκου Κ., Μήτρου Λ. Παπακωνσταντίνου Β., Ρεθυμιωτάκη Ε., Στρατηλάτης Κ., Τασόπουλος Γ., Παπαδημητρίου Γ., Αθήνα –Θεσσαλονίκη, εκδόσεις Σάκκουλα, 2005.
13. Neuhaus, P., “Privacy and Confidentiality in Digital Reference”. *Reference and User Services Quarterly*, 43(1) 2003, 26-36.
14. Παπακωνσταντίνου, Β., «Αυτορρύθμιση και εταιρική διακυβέρνηση στο πλαίσιο της σύγχρονης διοίκησης επιχειρήσεων» στο συλλογικό τόμο με τίτλο «Αυτορρύθμιση» [Παπαχρίστου Θ., Βερναδάκης Χ., Καμτσίδου Ι., Μανωλάκου Κ., Μήτρου Λ. Παπακωνσταντίνου Β., Ρεθυμιωτάκη Ε., Στρατηλάτης Κ., Τασόπουλος Γ., Παπαδημητρίου Γ.], Αθήνα –Θεσσαλονίκη, εκδόσεις Σάκκουλα, 2005.
15. Παπαχρίστου Θ.) «Πόσο αντέχει η Πυραμίδα;» στο συλλογικό τόμο με τίτλο «Αυτορρύθμιση» [Παπαχρίστου Θ., Βερναδάκης Χ., Καμτσίδου Ι., Μανωλάκου Κ., Μήτρου Λ. Παπακωνσταντίνου Β., Ρεθυμιωτάκη Ε., Στρατηλάτης Κ., Τασόπουλος Γ., Παπαδημητρίου Γ., Αθήνα –Θεσσαλονίκη, εκδόσεις Σάκκουλα, 2005.
16. Rubin, R. E., *Foundations of Library and Information Science*, New York, Neal – Schuman publications, 2000.
17. Σημίτης Σ. Νομικό και πολιτικό πλαίσιο της προστασίας των προσωπικών πληροφοριών και της ιδιωτικής σφαίρας, *Νομική Επιθεώρηση*, (τεκμήριο [www](http://www.lawnet.gr), URL <http://www.lawnet.gr>, ημερομηνία πρόσβασης 14.09.2005].
18. Στρακαντούνα Β., Επεξεργασία προσωπικών δεδομένων και προστασία της ιδιωτικότητας στο σύγχρονο περιβάλλον των βιβλιοθηκών και υπηρεσιών πληροφόρησης, Μεταπτυχιακή εργασία, Ιόνιο Πανεπιστήμιο. ΠΜΣ στην Επιστήμη της πληροφορίας., 2005, [τεκμήριο [www](http://dlib.ionio.gr/mtheses/vstrakan.doc), URL: <http://dlib.ionio.gr/mtheses/vstrakan.doc>, ημερομηνία πρόσβασης: 15.09.2005]
19. Sconul “Data Protection Issues: checklists for Libraries” www.sconul.ac.uk/activities/info_systems/papers/dpa_checklist.doc, ημερομηνία πρόσβασης: 25.08.2005]
20. Sturges, P., “Remember the human: the first rule of netiquette, librarians and the Internet”, *Online Information Review*. 26 (3), 2002, 209- 216.
21. Sturges, P., Davies E, Dearnley J., Iliffe U., Oppenheim C. and Hardy R. “Privacy in the digital library environment”.London, The Council for Museums, Archives and Libraries, 2002.
22. Vaagan. R., *The ethics of librarianship: an international survey*, 2002.